

Gyárfás Endre

A humor világtörténete

A melltartó világtörténete... Az alsószoknya világtörténete... A szex világtörténete...

Mostanában hetente jelenik meg egy-egy összefoglaló mű, amely valamilyen közhasznú tárgy, fogalom világtörténetével ismerteti meg az érdeklődőket. A kiadók igyekezete már-már mulatságos. Jut eszembe: miért ne írhatnám meg a humor világtörténetét?

Az anyaggyűjtés mellett nyilvánvalóan koncepcióra is szükségem lesz. Már meg is van!

Két vonulatot látok. Az egyikben a maradiak tartják kikacagnivalónak az újítók izgága törekvéseit, a másikban a haladók lepezik le vitriolba mártott penzával a konzervatívok vaskalaposságát.

Távoli ősrünk visongva vihogott a faágak között, amikor megpillantotta csapattársát sete-sután bóklászni a talajon. Nini, még két lábra is áll a szerencsétlen! Meg aztán ahogy a két száraz gallyat dörzsölgeti, amíg parányi villám nem lobban az avarban! A dörzsölgető ugyanakkor majd' megszakadt a röhögéstől, látván a fán csimpaszkodók majomkodását. Az ember, akinek első ízben sikerült megülnie a vadlovat, jót nevetett a kutyagolókon. Ők viszont a térdüket csapkodták, amikor az állat levetette lovasát.

Akik hatalommal bírtak, teli szájjal hahotáztak a kiszolgáltatottakon. Humorérzéküket úgy is csillapították, hogy szolgálkaikkal, fizetett bolondjaikkal mulattatták magukat.

A tréfák néha úgy sültek el, hogy nem ők, hanem rajtuk nevettek.

Az udvaroncok vidoran heherésztek, miután az angol király, I. György a poétákon köszörülte nyelvét. De csak befelé merészelték kacagni, amikor a jelenlevő költő, Pope, így helyeselt:

*– Igaz, mit Ófelsége mond:
minden poéta sültbolond.
De éppen Ófelsége példa:
nem minden sültbolond – poéta.*

A francia kultúrára büszke XIV. Lajos gőgösen jelentette ki a fogadáson: – Európa a Pireneusoknál végződik.

A spanyol követ alázatosan hajolt a földig, és azt mondta:

– Szent igaz, Sire. És Gibraltárnál kezdődik.

A humor élvezetének jól ismert terepe, mint tudjuk, a vesztőhely volt. Bakó és elítélt egyaránt fakaszthatott durva röhejt a nézőseregből. Utóbbi azzal, hogy reszketett és összezsínálta magát, előbbi meg azzal, hogy képtelen volt a fejét a törzstől egyetlen csapással eltávolítani. Ha az áldozat bátor volt, a hóhér pedig ügyes, a nép, az istenadta nép komor maradt, sőt dühös. Nem tudott megbocsátani a poéngyilkosoknak.

Úgy tanultuk, hogy a humor a szituációból is, meg az egyén karakteréből is fakadhat. (Vö. helyzetkomikum, jellemkomikum.) Hebrencs fickó gyakran bukik orra, ejt el harminc tányért, szorul be a forgóajtóba. Kellő furfanggal csapdába csalhatjuk – „helyzetbe hozhatjuk” – a kapzsit, a fősvényt, a képmutatót.

A nyelvi humor még a hatalom „karakterében” is képes felmutatni a tragikum fonákját, a komikumot. – Mi volt Sztálin külpolitikájában az elvi szempont? – Elviszem. Pont.

Ízesebb és ízlésesebb humorforrás akkor fakad, ha felnőttkori tapasztalatainkat ütköztetjük gyermeki, természetes, ártatlanul logikus szemléletünkkel. Svejk átkiált az ellenség lövészárkába: – Hé! Ide ne lőjete! Itt emberek vannak.

A történelem során a legmakacsabbul megrögződő szokás, hogy azokon élcélődünk, akiket másoknak látunk. Más a bőruk színe, a nemzetiségük, a vallásuk, a testalkatuk, az életmódjuk, a humoruk. Sumér és akkád, óperzsa és ógörög, etruszk és latin, gepida és szarmata, arab és zsidó, flamand és vallon, orosz és csukcs, angol és skót... A fukarnak csúfolt, szoknyás hegylakó is oda-pörköl néha a túlon túl üzleties, ahogy manapság mondják, profitorientált britnek. – Írtam atyámnak – mondja az oxfordi diák –, küldjön azonnal ötven fontot vagy egy töltött pisztolyt. – És ha a pisztolyt küldi? – rémüldözik a diákcimbora. – Arra már van vevőm.

Ma már az információáradat korát éljük. Zúdulnak ránk a hírek, viccesek, szomorúak, döbbenetesek, abszurdak. Cselekedeteink felől csakis megbízható, hiteles információk alapján döntünk. Ilyesformán:

A farmerek főnöke a völgyben parancsot ad: – Fiúk! Erősítsétek meg a háztetőinket! Kemény telünk lesz. – Honnét tudod, főnök? – Az indiánok a hegyekben szaporábban vágják a fát.

Az indiánok főnöke a hegyekben parancsot ad: – Testvérek! Vágjátok szaporábban a fát! Kemény telünk lesz. – Honnét tudod, főnök? – A farmerek a völgyben már erősítgetik a háztetőket.

Informálás és dezinformálás veszedelmét valahogy csak túléljük. A gyűlöletet, a viszályt, a háborút jóval nehezebben. A Homo sapiens sapiens rászorgált, hogy a vadonban az állatok a maguk rémes magatartásáról lesújtó véleményét alkotva így üvöltsenek föl: – Farkas farkasnak embere!

Van-e út, s ha van, hol az az út, melyen végre-valahára reménykedve bandukolhatunk, s amely kivezet az ellenségeskedés mocsarából? Nem kell, hogy széles út legyen. Megteszi egy ösvény.

Afféle ösvény, melyen a farkas somfordál éppen. Szembejön vele a medve, mancsával mappát lapozgat. – Mit olvasol, medve? – Étlapot. – Rajta vagyok? – Rajta – felel a medve, és hamm! felfalja a farkast. Jön a róka. – Mit olvasol, medve? – Étlapot. – Rajta vagyok? – Rajta. – Hamm! A medve bekapja a rókát. Jön a borz, majd a vaddisznó, a mókus... Ugyanígy kérdezősködnék, ugyanígy végzik.

Jön a nyuszi. – Mit olvasol, medve? – Étlapot. – Rajta vagyok? – Rajta. – És nem lehet kihúzni?

– De lehet.